

Конончук Т. І., завідувач і професор кафедри української філології та суспільних наук Академії адвокатури України, кандидат філологічних наук, доцент

ЗАХИСТ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ЖИТТЯ В ЛЕКСИЧНІЙ СТРУКТУРІ ХУДОЖНЬОГО СЛОВА (ЗА ПОВІСТЮ «ОДЕСА-МАМА» АНДРІЯ М'ЯСТКІВСЬКОГО)

Як нині відомо з багатьох джерел, трагедія Голодомору 1932–1933 років в Україні продемонструвала порушення права на життя більшовицькою владою стосовно громадян своєї держави. Мільйони загиблих від голоду тому підтвердження. Свідками порушення права на життя стали також ті, хто, незважаючи на неймовірні обставини голоду, все-таки вижив у ті роки і пізніше, вже в Незалежній Україні, засвідчив обставини переживання усенародної трагедії – в спогадах очевидців народними оповідями; учені свої висновки показали в дослідженнях у різних галузях науки – історії, демографії, психології, політології, юриспруденції. Своєрідним захистом права на життя стало висвітлення цієї теми в художній літературі. Нині це велике число текстів, серед яких багато таких авторів, що на собі спізнали переживання трагедії Голодомору. Відомий український письменник Андрій М'ястківський (1924–2003) – один із них. Він звернувся до теми Голодомору наприкінці вісімдесятих, коли почали оприлюднюватися теми, що перебували в радянський час під табу. А. М'ястківський народився в с. Соколівка 1924 р. на Вінниччині, закінчив Вінницький педінститут, працював на журналістській, видавничій роботах, він автор поетичних збірок, книг для дітей, романів, перекладів з молдавської, румунської.

Свою повість «Одеса-мама» письменник створив на автобіографічному матеріалі, на особисто пережитому. В головному персонажеві Максимові, другокласникові, впізнається сам автор, який у роки трагедії був такого ж віку. Лексика повісті концентрується на відтворенні об'єктивних реалій, на бутті голодної дитини. Її будні, ретельно описані автором, є документальними фактами, що підтверджують фантазмагоричні події Голодомору, що постали внаслідок репресивних дій влади. Зерно і все їстівне реквізоване, село залишене напризволяще; масово вимирають хлібороби та їхні сім'ї від голоду. Письменник акцентує увагу на пошуках

персонажем їжі, і це є ще одним підтвердженням реального стану голодуючих. В основі повісті лежить життєва правда, основна стилістика моделювання сюжету – реалістична. Автор розпочинає твір із пошуків їжі головним персонажем. Максимко біля водойми, він ловить те, що йому вдається впіймати. Щоб лишитися живим, він їсть черв'ячків, смажить жаб, мишей, п'явок. Інші ровесники цим гидуєть, то багато вже померло. «Зосталося в його другому класі семеро» [2, с. 11]. Явище сирітства було поширеним у час Голодомору. У Максимка від голоду померла мама, і це ще більше зробило хлопця беззахисним. Про масовість померлих від голоду в одному селі засвідчено, наприклад, переключкою учнів у класі. Діти кажуть, що багатьох у класі нема, що «вони здохли». Таке означення пояснюють самі діти вчительці: «... вмирають ті, що хворіють довго, що лежать, а тут спух із голоду – й на той світ...» [2, с. 11]. Саме показом, що їли, аби не померти голодною смертю, підтверджено порушення звичного порядку організації життя. Так, персонаж оповідає: «Все, що із зерна чи м'яса, можна їсти. Он стара Гуцулиха житнячки (миші – *Т. К.*) їла, хвалилася, що дуже смачні. Це ще давніше, коли тільки почали здихати... Накладу пастку, впіймаю кілька, облуплю, спечу... Куди тим ковбасам, що були колись!» Люди не знали, що то за житнячки, то й не вірили. А вона теж добра всім хотіла, то й розказувала: «Мишенята в комірчині завелись були, то й ловила і думала собі: колись люди свинину споживали, а свиня ж усе пожирає – і чисте, і брудне, а мишка ж – тільки зеренце та соломку, житечко...» Тому й житняками їх називала, казала: «Не облуплена – мишка, а облупити, спекти – житнячок...» Але нема вже й Гуцулихи. Перевелися в комірчині миші – і її не стало» [2, с. 12].

Пошуки їжі виводять персонажів з рідних місць. Ці пошуки для багатьох закінчувалися трагічно, бо, як правило, вони порятунку не знаходили: на всіх дорогах було багато прохачів, а були й такі, що полювали за тими, що хтось десь щось виміняв чи напитув, то відбирали або, відбираючи, вбивали. Для персонажа А. М'ясківського місто Одеса постало рятівною ідеєю. Але це все-таки була своєрідна *Fata Morgana*. Бо в Одесі хліб видавали, справді, як і в усіх інших українських містах, але ж по картках і тільки мешканцям міста, тобто зареєстрованим у ньому, як про це написала в своїй повісті «Каміння під косою» Ольга Мак [1]. Ще в Торгсинах можна було щось виміняти, але це був не рівноцінний обмін: бралися коштовності, родинні реліквії, а видавалося зерно чи борошно в

мізерній кількості. Надовго того не вистачало, та ще й по дорозі додому могло бути відібране.

У повісті гостро поставлена проблема життя дітей-сиріт, які, добираючись до міст, ставали вуркаганями, загострюючи там криміногенну ситуацію; відомо, що факт їх виникнення як соціального явища був наслідком послідовної репресивної політики влади. Як оповідає автор, з Одеси приїхав земляк Максимка, трохи старший за нього Микита Кабак і розказував, що в Одесі можна «пошамати на большой». [2, с. 13]. Він постає в тексті як свідок порушення права на життя, коли людина йде на порушення, на крадіжку, виходячи з вимушених обставин, її поведінка є своєрідною формою захисту свого життя, боротьбою за виживання.

Лексична картина часу яскраво постає в монолозі цього підлітка, що осиротів, став вуркаганом: «Теперішні пани, більшовицькі, вони тепер служачими називаються. Царських побили, а теперішні плодяться. Вони, брат, в кожанках, в галстуках, з портфелями» [2, с. 13]. Він оповідає, як разом з іншими вуркаганями вони кусні хліба хапають там, де їдять пани більшовицькі. Що їх, вуркаганів, там не дуже били, а круглих сиріт відправляють «у детдом», не круглих сиріт повертають додому. Відтак, вуркаган Микита узагальнює про Одесу: «Жінь, риблята!.. Одеса – не те, деревні подихають. Одеса, брат, – мама, вона любить круглих сиріт!» [2, с. 14]. Порушення права на життя державою вело людину на злочин: красти, аби лише вижити. «Максимко дивився на Микиту, як на Бога. (...) І мріялось малому вчепитися до поїзда, проїхати далеку дорогу, потім вийти на Дерибасівську, вхопити з фраєрського столу шмат хліба і навіть потрапити в руки лягавому...» [2, с. 14]. Але Максимко ще був малий, не такий вертлявий, як Микита, і «жаль було покидати село, безногого тата...» [2, с. 14]. Він розумів, що він ще не круглий сирота, що його не здадуть «у детдом».

У повісті показано масштаби голодних регіонів, Одеса ілюструє ці масштаби, оскільки туди стікалося зідусіль багато людей у пошуках порятунку. Право на життя дають батьки, народжуючи дітей. У час Голодомору іноді саме батьки забирали в своїх дітей право жити. Письменник зображує вражаючу картину дитиновбивства: батько Максимка в божевільному від голоду стані вбиває Соломію, Максимкову сестричку, і запрошує сина з'їсти м'ясо, каже, що з вівці. Як реагує влада на канібалізм? Автор свідчить: «Докотилася вістка

до сільського начальства, то й приїхали по вбивцю. А як же? Був закон, було правосуддя» [2, с. 18]. Так іронічно автор констатує обставини, що виявляють падіння моралі внаслідок межової ситуації життя й смерті, привертає увагу до порушення загальнолюдських законів, яке чинилося владою різних рівнів, а виявлялося на масових смертях, посиленні криміногенної ситуації, на явищах канібалізму, сирітстві.

Отже, повість «Одеса-мама» А. М'ястківського художньо розкриває реалії Голодомору 1932–1933 рр. в Україні. Для реалізації авторської ідеї письменник застосував реалістичну стилістику, залучаючи також засоби натуралістичного письма, психологізму, оніричні видіння, використовуючи поетику промовистих художніх деталей, пейзажної символіки, внутрішніх монологів, описів, багатоаспектно відтворюючи художній час і простір. У тексті на захист життя працює відтворення реального становища українців у 30-ті роки ХХ ст. Тут ключовими стають лексеми, що несуть смисли часу: голод, страх, хліб, смерть, вуркаган, канібалізм, нетрадиційна їжа, способи виживання, боротьба за життя.

Список використаних джерел

1. Мак О. Каміння під косою: повість. – 3-тє вид. / передм. Г. Кирпи / Ольга Мак. – Київ: Лелека, 2004. – 144 с.;
2. М'ястківський А. Одеса-мама / Андрій М'ястківський // Київ. – 1989. - № 8. – С. 11–25.

Діденко І. О., начальник сектору поліграфологічних досліджень та психологічного забезпечення Департаменту «Корпус оперативно-раптової дії» Національної поліції України

ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ» ЯК ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВОЇ ЯКОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Словник української мови визначає слово «*стійкість*» як «здатність витримати зовнішній вплив, протидіяти чомусь, для якого характерні стабільність, постійність» [1]. У психологічній літературі поняття «*стійкість*» має декілька тлумачень, що зумовлено його застосування для опису процесів становлення, розвитку та формування особистості, а також різноманітних аспектів її поведінки та діяльності (наприклад: стійкість до навантажень, емоційно-вольова стійкість тощо).